

באותו עניין[1]

אהרון מגד

סיעה של בני־אדם שאמרו להם נכרים: תנו לנו אחד מכם ונהרגהו, ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם – ייהרגו כולם ולא ימסרו להם נפש אחת מישראל. (תוספתא)

מעבר לעובדות שאין עליהן ערעור, מעבר לחשבון ההיסטורי, קיימת עוד הבחינה האנושית, זו של המוסר הפשוט, למניין פרט קטן.

לפני מספר חדשים סיפרה קטרינה סנש את מה שעבר עליה באותם הימים, כאשר דפקה על דלתו הנעולה של ק. כדפוק על חומה אטומה; דברים אשר מקצתם גוללה לפני־כן בבית־המשפט. (מדוע השתדלו למנוע עדותה של אשה עצילה זו? המותר לשאול?). חנה היתה אז בבית־הסוהר והגורל הצפוי לה היה ידוע, והאיש היחידי שאפשר היה לפנות אליו ואשר יכול היה לעזור, או לפחות לנסות לעזור, היה אותו איש. לא ניתן לה לגשת אליו. כל רגע היה יקר. יום אחר יום היתה באה לאותו בית, מצפה במסדרונותיו להיפתח הדלת, פונה ברוב יאושה לכל לבלר מעוזריו, בהתחננה לראותו פנסי. באמתלאות שקר הוחזרה יום יום ריקם. הוא היה עסוק, ואחר־כך לא הגיעו אליו הפתקים ששלחה לו בידי מזכיריו, ואחר כך לא היה בנצא. כל עמלה להשיג סניגור לבתה באמצעותו – עלה בתוהו. משום־מה גם לא הגיעו חבילות המזון אל חנה, כשם שהגיעו אל יתר האסירים. אחר־כך בא הקץ. ומשום־מה הוא לא ידע דבר.

הדברים ידועים בעיקרם, אך עתה, אולי משום שנשמעו פנים אל פנים, ואותות הכאב מפרפים בהם כבעת קרותם, והיתה זו רק **אֵם** המספרת על **בתה** - לא נצטרפו ל"חשבון הגדול", וברור היה לשומע, שדרמה זו, אף כי אנו נוטים לשכוח

[1] נדפס בכתב העת 'משא', 8 ביולי 1955

זאת, היא קודם־כל אנושית, כי חיי בני אדם בשמותם ריחפו כאן על כפות המאזניים; כל המאורעות והנסיבות נצטלבו לפתע במוקד אחד ויחידי, באותה עובדה עירומה כי –

חנה השליכה נפשה מנגד כדי להציל את האיש, והאיש הפקיר את חנה כדי להציל את נפשו.

בזה בעצם הסתכם כל הצד האנושי של הבעייה. יודעים אנו שמסביב היו דברים הרבה יותר חמורים, ואפשר לשער שהיו גם נסיבות מקילות, ושהיתה בעייה של הצלת כמה מאות יהודים (מי היו אלה? אנשים שדמם סמוק מדמה של חנה? האמנם "נבחרי" העם? איך נבחרו? היש מקום להפלות בין נפש לנפש כשהספינה טובעת והכל משוועים להצלה? האם בסירה היחידה יורדים הקברניט וקציניו, או להיפך, הקברניט הוא הנשאר אחרון? – שאלות אלה וכיוצא באלה לאין־ספור נשאלות בלב כל אחד בפרשה זו, והן בכבשונן של בעיות המוסר הנוקבות ביותר); ובכן, יודעים אנו כל זאת, ולאחר הכל – נושלות כל העובדות, ומתוך ערפלי הפרטים, הידועים והסתומים, מתייצב בעירומו **האיש** שמאחוריהן, זה שהסתתר מעינה של האֵם, שסגר עצמו בעדה, התחבא וגנב את דעתה, שראה את היד המושטת מתוך המים ולא נענה. זה שגם לאחר הצילו את נפשו – לא ראה חובה לעצמו, ולו רק כדי להצדיק עצמו בעיני הרבים – להוכיח כי אמנם הקרבת חייה של חנה **הכרחית** היתה למען מטרה נעלה יותר, כמו הצלת אנשים **רבים**. זה שהמשיך להסתתר מעיניהן של האם והבת, מעיני כולנו.

*

אפשר שהמדכא ביותר במשפט כולו, יותר מן ההאשמות הכבדות ומן העדויות, ומן המעשה עצמו, - היו הדברים שאמר היועץ המשפטי להגנות של ק׳:

הרי זה רק אנושי מאוד שאדם רוצה להציל קודם כל את עצמו ואת האנשים הקרובים לו... הייו מתפלאים אילו נהג אחרת...

"אנושי מאוד"...

והדברים יוצאים מפי נציגו הנעלה של החוק, חוק המדינה, שהוא גם בא־כוחו של מוסר המדינה.

והם מאוד לפי "רוח הזמן", זה שמעלה בראש גגותיו את סיסמאות ההפקר: "תנו לחיות בארץ הזאת"; או מוטב היה לדייק: "תנו **לעשות חיים** בארץ הזאת". בכל מקום, בעם הזה.

"אנושי מאוד" – והרי זו מעין יריקה גסה בפני כל התרבות האנושית, שתולדותיה הן תולדות המלחמה נגד "האנושי" הזה; בפני כל הדתות וכל תורות המוסר; בפני ההיסטוריה היהודית, על גילויי הגבורה והכניעה שלה כאחד, זו שחפץ הקיום האכזרי ציווה לה שיהיו ישראל ערבים זה לזה.

"אנושי מאוד" – ולא אמר זאת פילוסוף בעת דיון מיתפיזי על בעיית יחסיות המוסר; גם לא סופר בהתייחדו עם מצוקות הנפש של גיבורו, שהרבה פנים להן (ועדיין מסופקים אנו אם הוא רשאי לעשות זאת בלי לנקוט עמדה ולהוציא משפט); אמר את הדברים פרקליט המדינה, בא־כוחו של האינטרס הלאומי העליון, בהגנה על אדם שנאשם בהפקרת חיי יהודים, בנסיבות המציאותיות של גולה, נוכח סכנת השמדתה. מעין תורה חדשה מציון, של "המהלך החדש".

האם צריך להזכיר את כל המעשים ה"בלתי אנושיים", של הקרבה, הצלת חיי זולת, קידוש השם, גבורת לוחמים, שלולא הם לא היינו קיימים היום כדי לעמוד בפני כס משפט ישראלי ולהכריז כפירה בהם?

לאחר דברים אלה מפי גבורת־החוק, ניתן האות לדברים רבים כגון אלה, הנותנים תוקף מוסרי לגילויי החולשה "האנושית", המובנת והנסלחת, שבצירופם הם מאיימים למוטט את כל הבניין של המסור החברתי, שדורות עמלו לבנותו; כי אין לך חטא שאי אפשר להבינו כ"חולשה אנושית" מצד מניעיו הסובייקטיביים, כולל רצח ובגידה, שלרוב מקורם ברצון "האנושי מאוד" של אדם להציל את חייו.

הדברים עתיקים, ולנוכח דברי ההגנה על האיש קסטנר – הרבה יותר מאשר לנוכח מעשיו – הכופרים במחי־נאום ובמחי־עט באמיתות מקודשות ובמופתי גבורה שהיו כעמוד אש ההולך לפני המחנה – דומה כאילו אנו מוחזרים לתוהו־ובוהו שבו מיטשטשים הגבולות בין טוב ורע, בין קדוש וטמא, בין גיבור ובוגד, בין נשגב ושפל, אותם גבולות שקיומה של כל חברה מושתת עליהם, ואשר בעם המצוי תמיד בהווייה של מצור ושל חזית־אש – סימנם הברור הוא **הכרח** לקיומו; דומה כאילו

צריך ללמד מחדש את עשרת הדברות, את פרקי אבות, עיקרי האמונה, ועד הסיסמאות ה"באנאליות" והפשטניות ביותר, שאף כי עשויות הן לעורר לעגם של חכמים וספקנים ואף כי מעולם לא קוימו במלואן - הנה בזכות כך שדורות נתחנכו עליהן, מאז הקטנש בשבעת בניה של חנה ועד חנה סנש ועד אורי אילן, אנו חיים וקיימים.

*

פלאביוס **האיש**, שבגלל חולשה "אנושית מאוד", בגד ברעיון ובעמו במערת יודפת – הצדיק את מעשהו בנאום ארוך, מגובב ומלא־סתירות על יתרון החיים על המוות; אך פלאביוס **ההיסטוריון** הגדול, היודע סוד קיומה של אומה, כתב בהערצה בלתי־מסותרת את הדברים אשר חזקו אלף מונים מדבריו ונחרתו כמופת לדורות:

"... ואתה, יוסף, חפץ חיים – האמנם תעצור כוח לראות אור בכבלי עבד? מה מיהרת להתכחש לנפשך! התזכור כמה אנשים פיתית לצאת אלי מוות בעד החירות? לשקר עשית לך שם בגיבורים, לשוא יצא שמע חכמתך. *העל כן תישא את נפשך הפעם למצוא ישועה מידי האנשים אשר נלחמת בהם בזרוע נטויה*, וגם אם תבטח בישועתם, *התרצה כה?* אולם אם הכה אותך מזל הרומאים בסנוורים, עד אשר שכחת את עצמך, הנה אנחנו, אנחנו נשמור על כבוד נחלת אבותינו. אנו מושיטים לך את ימיננו ואת חרבנו, ואם תבחר במוות, תמות כראש צבאות היהודים. ואם תמאן, תמות מות בוגדים".

בימות המשיח, כאשר יונח לנו מכל אויבינו, מלכות שלום־נצח תשרור בעולם, אולי יותר לנו לראות א תהדברים גם מצידם האחר, הבלתי־מוחלט, ולהסיר פדות בין הטוב והרע. אבל אז, כמובטח, נחיה בעולם שכולו טוב ואין בו רע...

א.מ